

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет агротехнологій та природокористування

Кафедра туризму

До захисту
Допускається
Завідувач кафедри

Олександр КОВАЛЕНКО

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти

На тему: **«Шляхи розвитку туризму в Сумській області: аналіз, стратегії та перспективи»**

Виконала:

(підпис)

Гуць Т. С.

(прізвище, ініціали)

Група:

ТУР 2001-1

(Науковий) керівник:

(підпис)

Коваленко О. В.

(прізвище, ініціали)

ЗАВДАННЯ

На дипломну роботу студентці

Гуць Тамілі Сергіївні

1.Тема роботи: «Шляхи розвитку туризму в Сумській області: аналіз, стратегії та перспективи».

2.Термін здачі студентом закінченої роботи на кафедрі: 10.06.2024 р.

3.Вихідні дані до роботи: за результатами проходження виробничої практики у молодіжному центрі «Романтика» (місто Суми), та аналізу специфіки їх діяльності ми накопичили значну кількість інформації, яка допоможе сформулювати аналіз стратегій та програм розвитку туризму в області, надати інформацію про існуючі туристичні об'єкти та їх доступність. Для написання даної роботи були використані різні джерела інформації, такі як: науково-популярна література, інтернет-ресурси, статистичні дані та інші. Також проводились спостереження за роботою фахівців, які надали рекомендації та власне бачення щодо розвитку екологічного туризму в Сумській області.

4.Перелік завдань, які будуть виконуватись в роботі: провести огляд літератури та наукових джерел щодо екологічного туризму, зібрати та проаналізувати інформацію про екологічні об'єкти Сумщини, визначити переваги та недоліки розвитку туризму, оцінити потенціал розвитку туризму, розробити рекомендації щодо покращення існуючої туристичної інфраструктури.

Керівник дипломної роботи _____ **доцент Олександр КОВАЛЕНКО**

Завдання прийняв до виконання _____ **студентка Таміла ГУЦЬ**

Дата отримання завдання «16» жовтня 2023р.

АНОТАЦІЯ

Гуць Т. С. «Шляхи розвитку туризму в Сумській області: аналіз, стратегії та перспективи», ОПП «Туризм», Сумський національний аграрний університет, м. Суми, 2024 р. В даній роботі розглянуто теоретичні основи організації та розвитку індустрії екологічного туризму. Автором здійснено аналіз екологічних об'єктів та туристичної інфраструктури, оцінено соціально-економічні показники регіону, що впливають на розвиток туризму. На основі отриманих даних розроблено рекомендації щодо покращення існуючої інфраструктури, створення нових туристичних маршрутів та рекламних кампаній для підтримки екологічного туризму в області. Проведений огляд дозволив виявити ключові аспекти екологічного туризму та його вплив на економіку та середовище. У роботі проведено огляд літератури та наукових джерел щодо екологічного туризму, вивчено існуючі стратегії та програми розвитку туризму в області. Автор відмічає, що в сучасному світі туризм є не тільки засобом відпочинку, але і стратегічним напрямком для збереження та покращення здоров'я.

Ключові слова: туризм, екологічний туризм, рекламна кампанія, організація туризму, стратегія, туристична інфраструктура.

ABSTRACT

Guts T. S. «Ways of tourism development in the Sumy region: analysis, strategies and prospects», EPP «Tourism», specialty 242 «Tourism», Sumy National Agrarian University, Sumy, 2024. This paper examines the theoretical foundations of the organization and development of the ecological tourism industry. The author analyzed ecological objects and tourist infrastructure, assessed the socio-economic indicators of the region that affect the development of tourism. Based on the received data, recommendations were developed for improving the existing infrastructure, creating new tourist routes, and advertising campaigns to support ecological tourism in the region. The review made it possible to identify the key aspects of ecological tourism and its impact on the economy and the environment. The work reviewed the literature and scientific sources on ecological tourism, studied the existing strategies and programs for the development of tourism in the region. The author notes that in the modern world, tourism is not only a means of recreation, but also a strategic direction for preserving and improving health.

Keywords: tourism, ecological tourism, advertising campaign, tourism organization, strategy, tourist infrastructure.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. МІСЦЕ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ НА ТУРИСТИЧНОМУ РИНКУ.....	8
1.1 Екологічний туризм, його особливості та розвиток у світі.....	8
1.2 Актуальність екологічного туризму в Україні	16
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	22
2.1 Характеристика рекреаційного потенціалу Сумської області для розвитку екологічного туризму.....	22
2.2 Стратегії розвитку екологічного туризму у Сумській області.....	28
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ	32
3.1. Аналіз ключових проблем розвитку екологічного туризму в області.....	32
3.2 Перспективи та пропозиції розвитку екологічного туризму в Сумській області.....	34
ВИСНОВКИ.....	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	40
ДОДАТКИ.....	Помилка! Закладку не визначено. 43

ВСТУП

Актуальність теми даної кваліфікаційної роботи полягає в тому, що на сьогоднішній день питання екології є одним з найгостріших як в Україні, так і у світі. Як відомо, туризм є не лише прибутковою та корисною сферою, а й часто приносить шкоду навколишньому середовищу та сприяє руйнуванню культурних, історичних пам'яток, перенавантажує певний туристичний регіон та завдає йому шкоди. Тому мінімізація негативних наслідків для місця відпочинку та усвідомленість туристів – ті фактори, на які варто звернути увагу кожному, хто планує подорож. Саме ці фактори цілком охоплює екологічний туризм. Розвиток екотуризму часто розглядають як спосіб збереження довкілля для майбутніх поколінь.

Аналіз літературних джерел та результатів наукових досліджень показав, що дослідженням концепції екологічного туризму, аналізом його сучасного стану, шляхами подальшого розвитку та вплив туризму на соціальну сферу регіону займалися ряд авторів: Баштовий М. Г. [2], Бейдик О. О. [3], Лелюк О. [9], Мальська М. П. [10], Міщенко О. В. [11], Рутинський М. Й. [17], Балаба Л. М. [1], Бойко В. О. [4], Косик В. С. [8], Панкова Є. В. [13], Рейманн М. [16], Савіцька О. П. [18] та інші.

Метою роботи є детальний розгляд, аналіз, стратегічне та перспективне планування шляхів розвитку туризму в Сумській області на прикладі екологічного туризму.

Для досягнення цієї мети потрібно вирішити **такі завдання**:

1. Визначити місце екологічного туризму на світовому та внутрішньому туристичному ринку;
2. Проаналізувати стан та стратегії розвитку екологічного туризму в Сумській області;
3. Розробити та представити практичні пропозиції, щодо шляхів розвитку екологічного туризму в Сумській області.

Об'єктом дослідження є екологічний туризм та його особливості.

Предмет дослідження – аналіз та перспективи шляхів розвитку екологічного туризму в Сумській області.

Методи дослідження. У процесі написання даної кваліфікаційної роботи для дослідження та аналізу інформації були використані методи теоретичного та емпіричного дослідження: метод спостереження, порівняння, моніторингу; метод теоретичного дослідження (уявний експеримент); аналіз, синтез, моделювання; логічний метод; моделювання; аналогія.

Теоретичне та практичне значення дослідження. Теоретичне значення дослідження даної роботи полягає у внесенні вкладу у розуміння та розвиток теоретичних підходів до екологічного туризму. Аналіз стратегій та перспектив розвитку екотуризму дозволить розкрити особливості цієї галузі та виявити ключові фактори, які вплинуть на її успішний розвиток. Практичне значення полягає у тому, що результати дослідження можуть бути використані туристичними підприємствами та іншими зацікавленими сторонами для розробки та впровадження програм розвитку екологічного туризму в Сумській області.

Апробація результатів дослідження. Результати досліджень даної роботи були висвітлені в матеріалах науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (14-16 травня 2024 р.), яка проходила у м. Суми.

Структура роботи наступна: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел (25 найменувань), 3 додатків, 6 таблиць та 1 рисунку. Загальний обсяг дослідження становить 39 сторінок (не враховуючи додатки).

РОЗДІЛ 1. МІСЦЕ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ НА ТУРИСТИЧНОМУ РИНКУ

1.1. Екологічний туризм, його особливості та розвиток у світі

Екологічний туризм – це вид туризму, який поєднує власне мандрівку з турботою про навколишнє середовище, надаючи можливість людям використовувати рекреаційні ресурси з користю для себе і водночас брати відповідальність їхнє збереження. Екологічний туризм пропагує створення балансу між природою, місцевими жителями та туристами. Екотуризм розглядають як спосіб збереження довкілля для майбутніх поколінь.

У *Глобальному етичному кодексі туризму (Додаток А)* зазначено: «всі учасники туристичного процесу зобов'язані охороняти природне середовище і ресурси з метою забезпечення здорового, поступального і сталого економічного зростання на благо рівноправного задоволення потреб і прагнень сьогоденних і завтрашніх поколінь».

У *Квебекській декларації з екотуризму* (прийнята у 2002 р. у м. Квебек, Канада) подано рекомендації, дотримуючись яких, країни світу можуть розвивати свій туристичний ринок в екологічному напрямку. Окрім цього, в декларації визначено тлумачення терміну «екотуризм» на міжнародному рівні. Екологічними в декларації названі ті види туризму, частка доходів від яких спрямовується на підтримку і захист навколишнього середовища, у якому здійснюється туристична діяльність; водночас екологічні види туризму передбачають шанобливе толерантне ставлення до місцевих мешканців, їх культури, звичаїв та побуту, а також діяльність із розширення знань туристів.

Визначення екотуризму, сформоване *Товариством екотуризму США*: «екологічний туризм – це подорожі в місця з відносно незайманою природою, які не порушують цілісності екосистем і орієнтовані на отримання уявлення про природні і культурно-етнографічні особливості даної території. Одночасно екологічний туризм створює такі економічні умови, коли охорона природи стає

вигідною місцевому населенню». Отже, у США поняття екологічного туризму охоплює в більшості рекреацію, яка не шкодить навколишньому середовищу [4].

У ХХІ столітті туризм став однією з найвагоміших галузей світової економіки, у рамках якої відбувається міжнародна та міжрегіональна співпраця. Зважаючи на відносну новизну такого явища як екологічний туризм, проблеми його розвитку в окремих країнах та світових регіонах ще не досліджувались ґрунтовно і організовано на державному рівні. Проте, без сумніву, цьому питанню варто приділяти увагу, адже масовий туризм часто несе деструктивний характер, а внесення в нього екологічної складової дозволить використовувати як природні, так і історико-культурні рекреаційні ресурси раціонально, і уникнути або зменшити негативні наслідки від їх масового використання.[11]

Мета екотуризму – встановлення гармонії між рекреантом та середовищем, у якому здійснюється рекреація.

Завданнями екотуризму є:

- підвищення культури взаємин з природою, екологічна освіта, виховання почуття особистої відповідальності кожного туриста за долю природи та вплив людини на неї;
- якісний відпочинок, відновлення фізичних та моральних ресурсів людини.

Ознаки екотуризму:

- мандрівник протягом подорожі вивчає навколишнє середовище;
- природа є головною цінністю подорожі;
- прибуток від подорожі передбачає направлення певного відсотка на захист навколишнього середовища;
- туристи особисто беруть участь у збереженні та відновленні ресурсів дикої природи;
- всі дії в подорожі є «екологічно м'якими».

У таблиці 1.1. розглянемо принципи, яким слідує екологічний туризм, та конкретні приклади реалізації даних принципів.

Таблиця 1.1

Принципи екотуризму та приклади їх реалізації

Принципи	Приклади реалізації
1. Мінімізація згубного впливу масового туризму на навколишнє середовище, формування стійкості середовища до негативних зовнішніх чинників, спричинених масовим туризмом.	Не перевищуються гранично допустимі рекреаційні навантаження.
	Розвиток туризму ретельно планується, контролюється й управляється.
	Для природоохоронних територій розроблені спеціальні правила відвідування, і туристи їх дотримуються.
	Для перевезення туристичних та екскурсійних груп використовуються екологічні транспортні засоби.
	На рекреаційних територіях введена практика сортування сміття, а також збір і вивезення на утилізацію за певними технологіями.
	Організація спеціально відведених місць для привалів, бівуаків і вогнищ.
	Заборона сувенірів, виготовлених з рослин або тварин.
	Збір ягід, грибів і лікарських рослин не стихійний, а контрольований спеціально розробленими правилами, і здійснюється у певний час у дозволених місцях.
	Заклади розміщення не руйнують ландшафт і вписуються в загальний вигляд місцевості.
2. Сприяння охороні природи і місцевого соціокультурного середовища.	Заклади розміщення побудовані з матеріалів, нетоксичних для навколишнього середовища, а гості, які там проживають, використовують воду на електрику нормовано, а відводні конструкції очищуються. В ідеалі використовують „замкнені" екотехнології.
	Частина коштів від прибутку від туристичної діяльності спрямовується на фінансування природоохоронних заходів та потреби природоохоронних територій.
	Учасники турів беруть посильну участь у природоохоронній діяльності у ролі волонтерів, організуються дитячі екологічні табори.
	Туристи з повагою ставляться до місцевих культурних традицій, звичаїв, устрою життя, отримують освітні матеріали.
3. Екологічна освіта.	Завдяки туристичній діяльності заповідні території розширюють межі співробітництва, починають співпрацювати з місцевим населенням та органами влади; підвищується популярність та престижність цих територій.
	Попереднє інформування туристів про правила поведінки в місці проведення туру.
	Туристи чітко усвідомлюють свою відповідальність за збереження природи.
	Тури й екскурсії носять екологопізнавальний характер.
	Тури проводять кваліфіковані гіді-екологи.
	У програму включені цікаві в екологічному напрямку природні та культурні дестинації.

	Туристи відвідують екологічні стежки, музеї природи та краєзнавчі музеї, екофрендлі ферми.
	Зацікавленість туристів у екологічних проблемах території, де вони відпочивають, та шляхами їх розв'язання.
	Туристи доступними їм шляхами беруть участь у розв'язанні місцевих екологічних проблем.
4. Участь місцевих жителів і отримання ними доходів від туристичної діяльності, що створює для них економічні стимули до охорони природи.	Використання місцевих продуктів та створення робочих місць для місцевого населення.
	Місцеві жителі, окрім збереження традиційної культурної діяльності, беруть участь і туристичній діяльності.
	Місцеве населення отримує частку доходів від екотуристичної сфери, що робить туристичну діяльність вигідно для них.
5. Економічна ефективність.	Комплексний підхід до розвитку туристичної діяльності.
	Планування, розробка моніторингових та управлінських програм. Інтеграція екотуризму в плани регіонального розвитку. Розширення співробітництва задля туристичної діяльності.
	Доходи від туризму підтримують місцеву економіку.

Об'єкт в екотуризмі – дещо розгалужене поняття, і може включати в себе:

- власне програму екотуру;
- деякою мірою форму його організації;
- природні та історико-культурні пам'ятки;
- природоохоронні території;
- традиційну культуру місцевих жителів. [22]

Причиною такої розгалуженості є різноманітність напрямків і видів екотуризму. Об'єктами екологічної рекреаційної діяльності можуть бути:

- природоохоронні території;
- елементи флори й фауни, цікаві для туристів, зокрема ендемічні і реліктові види;
- унікальні об'єкти неживої природи (геологічні, геоморфологічні, гідрологічні та інші орографічні ресурси);
- елементи екосистеми, наприклад ліси, степи, як і загалом, так і в певну пору року, коли мають найбільшу туристичну привабливість;

- кар'єри, які використовуються як орографічний ресурс для естетичного задоволення, а також ті, де можна знайти певні цінні геологічні/ботанічні елементи;
- природно-антропогенні рекреаційні ресурси в цілому, а також культурні, етнографічні, археологічні, історичні і меморіальні об'єкти, розташовані на їх території.

Об'єкт в туризмі визначає мету подорожі. Екотуризм поділяється на декілька видів, залежно від обраної мети:

1. **Біотуризм** – це туризм, об'єктами якого жива природа: як зазначено вище, це можуть бути як окремі ендемічні та реліктові види, так і степи та ліси.

2. **Природний** (еколого-географічний) туризм, який включає в себе біотуризм як один з тематичних напрямків; його об'єктом є нежива природа, зокрема гори, печери, водойми тощо.

3. **Пригодницький** туризм – вид туризму, який передбачає фізичну активність на маршруті, відвідування спортивних заходів та задоволення туристів від досягнення певних спортивних результатів. Пригодницький туризм включає альпінізм, скелелазіння, спелеотуризм, гірський і пішохідний туризм, кінний туризм, дайвінг, парапланеризм та інші. У визначеннях пригодницького туризму організацією ЮНВТО можемо побачити, що у поняття доволі широке визначення, і екологічний туризм у нього включений. Проте не всі пригодницькі тури мають екологічне спрямування, і очевидно, що екологічний туризм не закінчується на пригодницькому. Отже можемо зробити висновок, що поняття «пригодницький туризм» і «екологічний туризм» мають багато чпільних рис, проте жодне поняття не поглинає і не замінює інше.

4. **Екстремальний** туризм як підвид пригодницького, який включає альпінізм, скелелазіння, спелеотуризм, парапланеризм тощо, тобто ті види пригодницького туризму, які з'явилися останнім часом і є екстремальними, тому що пов'язані з великим ризиком. Екстремальний туризм є крайньою формою пригодницького.

5. Історико-краєзнавчий туризм. Включає у себе екологічні тури історико-культурного, а також краєзнавчого спрямування з прив'язкою до певної території. Об'єктом даного виду туризму є етнографічний комплекс території, на якій здійснюється туристична діяльність.

6. Етно-екологічний туризм – вид екотуризму, об'єктом якого є етнічні групи населення, їх взаємодія з навколишнім природним середовищем та життя в сформованих природних умовах на певній території. Цей вид туризму має на меті знайомство з місцевим етносом, племенами, корінним населенням.

7. Агротуризм – це туризм, який передбачає ведення туристами аграрного способу життя та перебування їх на фермах та натуральних господарствах. Метою даного відпочику є повне абстрагування від міського життя, єднання з природою та діаметральна зміна обстановки. Під час туру туристи знайомляться з аграрним побутом та пробувають себе в ролі сільських мешканців. Цей вид туризму в останні роки набуває все більшої популярності у країнах Західної Європи і США, на тих територіях, де розвинена практика ферм та сільського господарства та розвинений аграрний бізнес. [17]

8. Хардворктуризм (англ. *hard work* – *важка робота*) – той, який має на меті повне переключення уваги, вихід з зони комфорту та відновлення сил (в основному моральних) шляхом виснажливої фізичної праці. У турах цього напрямку основною метою є навантаження туриста важкими фізичними завданнями, наприклад, роботою на лісоповалах або розвантаженням вантажів.

9. Науковий – включає тури, метою яких є практичні дослідження та особисті спостереження. Науковий екотуризм включає два підвиди, а саме: власне науковий туризм та науковий туризм для аматорів. Прикладами наукових екотурів є науково-дослідні експедиції та виїзна практика студентів. Власне науковий туризм – вузькоспеціалізований вид, який через специфічність не набув широкої популярності. Найбіль перспективним підвидом є науковий туризм для аматорів, які беруть участь у дослідженнях, виконуючи цікаву посильну роботу, таку як *збір яєць рідкісних видів черепах* в Коста Ріці, спостереження за птахами в природі або *підрахунок чисельності китів* в Тихому

океані. Науковий екотуризм дозволяє не лише отримати інформацію про віддалені місцевості, а також надає базу для подальшої розробки туристичних заходів на певних територіях. [13]

Класи екотуризму. Екотуризм поділяють на два класи (або на дві моделі), зважаючи на його різноманітність (від тривалих науково-пізнавальних екотурів до короткотермінових маршрутів вихідного дня) та специфіку на певній території. Основні класи екотуризму:

1. Екотуризм у межах природоохоронних, а зокрема заповідних територій, а також рекреація на території незайманої природи. Цей напрямок вважається класичним в екотуризмі; природні екотури являють собою екотури у найвужчому значенні цього терміна; їх можна віднести до **австралійської моделі екотуризму**.

2. Екотуризм поза межами природоохоронних територій, в межах природно-антропогенних зон. До цього класу належить дуже широкий спектр видів екологічного туризму – від агротурів до круїзів на комфортабельних лайнерах; цей тип туризму можна віднести до **західноєвропейської моделі екотуризму**. [7]

Спостерігається стрімке підвищення популярності екотуризму в усьому світі протягом останніх десятиліть. Разом із розвитком цього виду туризму видозмінюються та формуються нові туристичні потоки, обумовлені особливостями та специфікою цього виду туризму.

Напрямки потоків екотуристів відрізняються від традиційних туристичних потоків. Туристичні потоки рекреантів, які обрали екологічний тур, спрямовані в основному з розвинутих країн до країн, що розвиваються, розташованих переважно в тропіках, де природа екзотична і приваблива для жителів помірних широт.

До країн, які цікавих для екотуристів, належать Кенія, Танзанія, Еквадор, Коста-Ріка, Непал, країни Карибського регіону та Океанії. Серед розвинених країн слід згадати Австралію та Нову Зеландію. Що стосується внутрішнього екологічного туризму, то він розвинений у Західній Європі та Північній Америці.

Активні жителі цих країн надають перевагу відвідуванню природних зон і сільської місцевості [17]. Наприклад, найпопулярнішими серед мешканців США є екологічні мандрівки, які передбачають відвідування національних природних парків, адже це поширений вид природоохоронної території в США, де розташована велика кількість дестинацій (таблиця 1.2) [17].

Таблиця 1.2.

Форми екотурів, яким віддають перевагу американці (сума перевищує 100%, оскільки не потребувалося однієї відповіді)

Форма туру	%
Відвідування парків	55,8
Пішохідні походи	55,0
Відвідування заповідних територій	47,8
Спостереження за дикою природою (окрім бердсвотчінгу)	45,8
Походи природними стежками (екостежками)	37,1
Еколого-освітні тури	20,3
Бердсвотчінг	19,5
Велосипедні тури	18,7
Рибалка на прісних водоймах	17,9
Дайвінг	14,7
Відвідування боліт	12,0
Походи в гори, скелелазіння	11,6
Каноїнг та каякінг	9,2
Життя на ранчо	4,0
Плавання	3,6
Походи на човнах	3,6
Берегові тури	3,2
Океанічні тури	2,8
Життя на кемпінгу	2,0
Відвідування природних видатних місць	1,2

Екотуризм розширює свої межі та поповнюється новими видами. Все більше галузей туристичної індустрії впроваджують екологічну складову. У масових туризму, таких як курортний чи екскурсійний, все частіше з'являються

елементи туризму екологічного, наприклад недовготривалі відвідування національних парків та інших природних територій [2].

1.2. Актуальність екологічного туризму в Україні

Становлення екотуризму в Україні знаходиться на початковому етапі. Однак як і для більшості інших видів туризму, наша країна має величезні матеріально-ресурсні можливості та потенціал для розвитку екотуризму.

Причинами нерозвиненого екологічного туризму в Україні є економічні труднощі та специфічність нашої системи природоохоронних територій. [3]

Підхід до формування природоохоронних територій в Україні та закордоном носить різний характер. Пріоритетною формою охоронних територій у більшості країн світу є *національний парк*, а в Україні – *заповідник*. Переважна більшість природоохоронних об'єктів України до недавнього часу були науково-дослідницькими установами, спрямованими переважно на жорстку охорону природи задля розвитку науки, а вже потім для освіти та туристичних цілей.

Популярності екотуризму в країнах світу стрімко зростає, і цей вид туризму має усі шанси стати довготривалим туристичним трендом. З цього можемо зробити висновок, що зміна устрою природоохоронних територій у нашій державі, хоча б часткова, позитивно впливатиме як на розвиток екотуризму, так і на їх власне фінансове забезпечення. Адже екотуризм, окрім раціонального усвідомленого ставлення до ресурсів, передбачає потік фінансів, які будуть спрямовані на охорону, захист і розвиток заповідної території. Світова практика показує, що екотуризм уже почав приносити прибутки.

Дозвіл та умови для організації екотурів розширює коло людей, яким доступні результати наукових досліджень та інформація про особливості заповідних територій, і серед туристів, які відвідують раніше закриті для них території, трапляються ті, хто може надати суттєву матеріальну та медійну підтримку. [18]

У нашій державі налічується понад 6737 спеціально відведених територій та об'єктів природного заповідного фонду, які розвиваються або мають потенціал для розвитку екологічного туризму. Їх загальна площа перевищує 2,8 млн га, що становить понад 3,9% всієї площі держави [19].

В Україні розташовані:

- 39 заповідників та природних і національних парків, розташованих на площі 559, 2 тис. га, і з них:
 - 4 біосферні (137,2 тис. га): Асканія Нова, Карпатський, Дунайський, Чорноморський;
 - 17 природних (160,1 тис. га): Горгани, Дніпровсько-Орільський, Єланецький Степ, Казантипський, Канівський, Карадазький, Кримський, Луганський, Медобори, Мис Март'ян, Опукський, Поліський, Рівненський, Розточчя, Український Степовий, Черемський, Ялтинський гірськолісовий;
 - 18 національних природних парків (261, 9 тис. га): Азово-Сиваський, Великий Луг, Вижницький, Галицький, Голосіївський, Гомільшанські ліси, Гуцульщина, Деснянсько-Старогуцький, Ічнянський, Карпатський, Мезинський, Подільські Товтри, Святі Гори, Синевир, Сколівські Бескиди, Ужанський, Шацький, Яворівський;
- 45 регіональних ландшафтних парків;
- 3078 пам'яток природи;
- 2729 заказників;
- 616 ботанічних, зоологічних садів, дендропарків, та парків-пам'яток садово-паркового мистецтва;
- 793 заповідних урочища [5].

Можемо стверджувати, що Україна є привабливою для любителів екотуризму, оскільки тут багато екологічно чистих регіонів. Основним регіоном, де вже розвивається екологічний туризм, є Карпатський туристичний регіон, що включає чотири області – Івано-Франківську, Закарпатську, Львівську та

Чернівецьку. Карпатський регіон має чудові показники для розвитку туризму, як економічні, так і по рівню специфічності та атрактивності [14]. До них належать:

1. Вдале географічне положення (близькість до Західної Європи, розвинуте транспортне сполучення);
2. Порівняно висока екологічна безпека;
3. Багаті природні та бальнеологічні туристичні ресурси (мінеральні води, термальні води, гори, ріки, озера, водоспади);
4. Орографічні ресурси (гірські ландшафти);
5. Багата історико-культурна спадщина;
6. Краєзнавчі та етнографічні ресурси:
 - a. Традиції, звичаї та народне мистецтво (вишивка, гончарство, гаптування, писанкарство, різьба, ткацтво, плетіння, кошикарство);
 - b. Традиційна місцева кухня (копченості, страви з ягід, фруктів, овочів і грибів, домашня випічка).
7. Сприятливі соціально-економічні умови для здійснення подорожі – гостинність місцевих мешканців, їх прихильне ставлення до туристів, залучення їх у туристичну сферу з метою популяризації традиційної культури та розвитку малих регіональних бізнесів;
8. Сприятливі природні умови для активного та пасивного відпочинку.

Для створення адекватних умов для розвитку екотуризму в Україні, а також створення умов, за яких екотуризм чинитиме позитивний вплив на економічну та соціальну сферу та буде приносити прибутки і підтримувати заповідні території, необхідно реалізувати декілька принципів його організації, а саме:

- Природничий вектор та використання переважно природних ресурсів;
- Шанобливе ставлення до природного і соціально-культурного середовища;
- гармонізація стосунків турист-природа;

- робота над економічною ефективністю і розвитком районів проведення екологічних турів.

Екологічний туризм в Україні організують переважно в межах природно-заповідних територій та поблизу водойм. Найбільш розвиненими формами екологічного туризму є:

- прогулянки екологічними стежками;
- піший оздоровчий та спортивний туризм;
- велосипедний туризм з використанням природних ресурсів;
- пізнавальні мандрівки;
- водний екотуризм (сплав на байдарках, рафтинг, прогулянки на човнах, віндсерфінг, каякінг);
- спостереження за птахами (bird watching);
- спостереження за тваринами;
- фотополювання;
- наукові тури;
- подорожі в гори.

Найвідповіднішими засобами розміщення, які використовуються під час екотурів, є екоготелі. Станом на 2024 рік Україна є учасником міжнародної сертифікаційної програми «**GreenKey**» [12]. Це перша у світі програма еко-маркування для закладів розміщення, ресторанів, спортивних та бізнес-центрів, яка виникла у 1994 році, а станом на сьогодні налічує 65 країн-учасників, у яких промарковано уже більше 3200 об'єктів. У 2021 році за кількістю об'єктів, відзначених зеленим ключем, Україна розділяла 21 сходинку з Тунісом, Домініканською Республікою, Іспанією та Швейцарією. Кожна з цих країн має по 8 сертифікованих екологічних готелів (рис. 1.1).

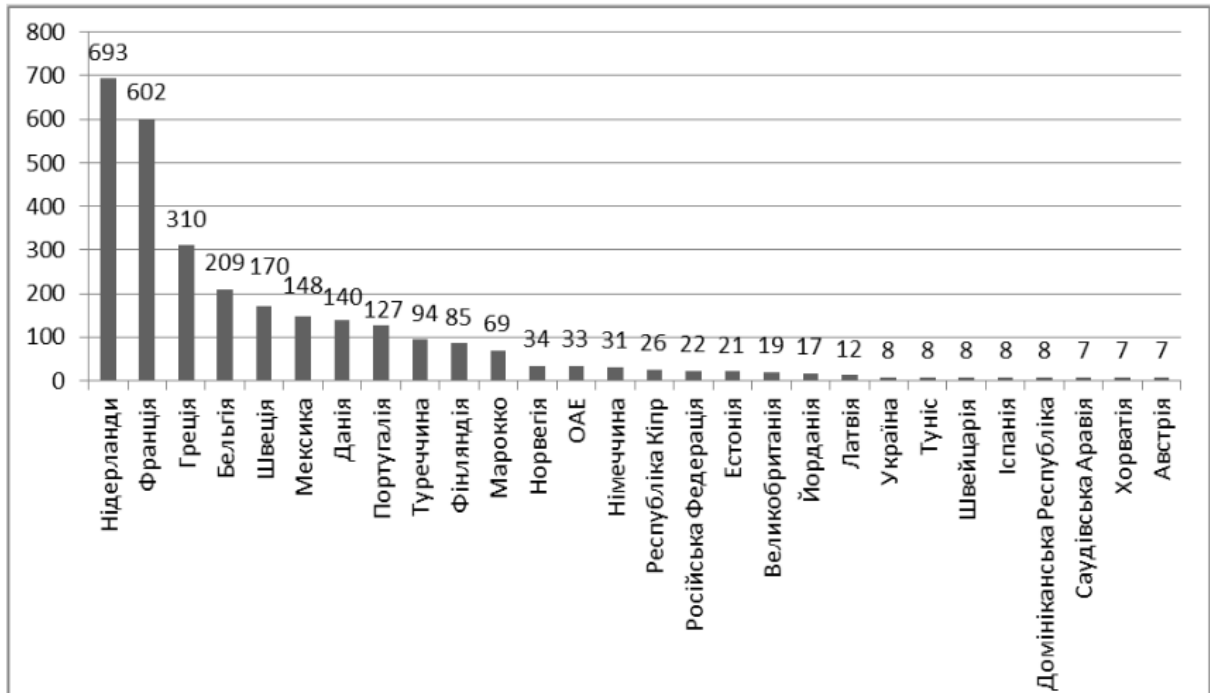


Рис. 1.1 . Кількість готелів, сертифікованих «Зеленим ключем», 2021 р.

Приєднання до програми свідчить про відповідальну соціальну та екологічну позицію готелю та його бажання сталого безпечного розвитку. У таблиці 1.3 розглянемо, які готелі України та у яких містах були сертифіковані «GreenKey».

Таблиця 1.3.

Готелі, що пройшли екологічну сертифікацію «GreenKey» у 2018 р.

Місце розташування	Кількість еко-готелів	Назва еко-готелів
Київська обл.	2	Екодім «Maison Blanche» (Березівка)
		Екодім «Maison Blanche» (Mytnitsa)
м. Київ	5	RadissonBluHotel, KyivPodyl
		Екодім «MaisonBlancheB&B»
		Park Inn by Radisson, Kyiv Troyitska
		RadissonBluHotelKyiv
		InterContinentalHotel
Івано-Франківська обл.	1	Radisson Blu Resort Bukovel

Більше того, 13 пляжів України у 2021 році отримали нагороду «Blue Flag», міжнародний сертифікат якості рекреаційних пляжів. Оцінка пляжів проводиться за 32 критеріями, до яких належать якість води, екологічної інформація та менеджмент, безпека та надання послуг. Пляжі є одними з найпопулярніших місць для задоволення рекреаційних потреб, тому їхній розвиток в екологічному напрямку не менш важливий, ніж екологічність готелю для розміщення гостей. Україна намагається відповідати міжнародним стандартам не лише у готельному господарстві. У наступній таблиці наведемо список пляжів України, які відповідають міжнародним стандартам екологічності згідно з сертифікатом «Blue Flag» [10].

Таблиця 1.4

Пляжі України, що отримали нагороду «BlueFlag» у 2018 році

Місце розташування	Кількість	Назва пляжів
Одеська обл.	5	Пляж «Фонтанка 2» або «Zanzibar - BlackSeaRivieraBeach»
		Пляж «Ланжерон» ресторану «Причал №1»;
		Пляж «SunDali - Sun Yard Beach»
		Пляж «Caleton»
		Пляж «Чорноморська Рів'єра»
м. Маріуполь	1	Пляж «Піщаний»
м. Київ	7	Пляж «Золотий»
		Пляж «Дитячий»
		Пляж «Пуща-Водиця»
		Пляж «Венеція»
		Пляж «Галера»
		Пляж «Веселка»
		Пляж «Omelca»

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Характеристика рекреаційного потенціалу Сумської області для розвитку екологічного туризму

За більшістю екологічних показників Сумщина належить до найбільш екологічно чистих областей України. За рівнем забруднення атмосферного повітря Сумщина входить у десятку найчистіших регіонів держави.

Фізико-географічне положення.

Сумська область розташована у північно-східній частині України та частково займає площу Середньоруської височини та Придніпровської низовини. Утворена 10 січня 1939 року. Центр – місто Суми. [5]

Площа 23,8 тис. км², що становить приблизно 3,9 % від території України. З півночі на південь протяжність області 200 км, із заходу на схід – 170 км.

Межує з Харківською та Полтавською областю на півдні, Чернігівською на заході, Курською та Білгородською областями росії на сході та Брянською областю росії на півночі. Характерною ознакою є найбільша довжина кордону з росією порівняно з іншими областями – довжина державного кордону з росією 563,8 км.

Річкова мережа області помірно розвинута, середня густина її становить 0,2-0,3 км/км². Загальна довжина річок області – 821 км.

Сумська область має вигідне фізико-географічне положення, яке в поєднанні зі значним природно-ресурсним потенціалом створює великі можливості для розвитку санаторно-курортної діяльності та туризму.

Характеристика рекреаційних ресурсів Сумської області

Природні ресурси

Кліматичні ресурси виражені сприятливим для туризму кліматом, який у Сумській області помірно континентальний. Зима прохолодна, літо не спекотне. Середня температура липня +19 °С, січня –7,5 °С. Максимум опадів випадає у літній період (дощі). Туризм за сезонністю – цілорічний, хоча з квітня по

листопад кількість туристів дещо збільшується. На березі річки Псел в оточенні мішаного лісу функціонує кліматичний курорт Баси.

Для Сумщини характерний хвилястий рельєф. Більша частина території лежить у межах Придніпровської низовини. Крайня південна частина розташована межах Поліської низовини. На сході – відроги Середньоруської височини. Територія області рясніє схилами, річковими балками завдовжки до 10 кілометрів, ярами з пологими бортами. У центральній частині області є відносно рівні місця з високими терасами та пологими схилами з кутом до 10 градусів. Рівнинна територія у комплексі зі сприятливими кліматичними умовами створює хороші умови для розвитку оздоровчого, оглядового туризму. Сумська область розташована у межах двох природних зон – лісостепової та лісової. Північна частина області лежить у лісовій зоні, південна – належить до лісостепової зони. На півночі області переважають дубово-соснові ліси та сільськогосподарські угіддя на місці дубових лісів; на півдні – угіддя на місці лучних степів та дубових лісів, заплавні луки на долинах річок Псла та Ворскли, а серед лісів – кленово-липово-дубові ліси. Лісові зони та зелені насадження відіграють важливу роль у рекреації місцевого населення та туристів, зокрема для розвитку екотуризму.

На території Сумської області протікає Територією Сумщини протікає 1543 річки (найбільша з них – Десна), розташовані 25 великих озер, 2191 ставок та 43 водосховища. Річкова мережа області помірно розвинута, середня густина її становить 0,2-0,3 км/км². Десна, Сейм, Псел, Ворскла – транзитні річки області.

Усі річки, що протікають через область, впадають у Дніпро або його ліві притоки Десну, Сулу, Псел та Ворсклу. До водних ресурсів також відносяться озера, найбільшими з яких є Журавлине і Довге, а також ставки.

Всі річки області належать до сточища Дніпра і його лівих притоків – Десни, Сули, Псла, Ворскли. У гідрологічному відношенні Сумська область розташована в басейні Дніпра. В області є численні озера (Журавлине, Довге та ін.) і ставки. Річки та озера відіграють роль в організації пляжного та відпочинкового туризму, купального відпочинку. Усі водойми області мають

рекреаційний потенціал для розвитку відпочинкової діяльності, зокрема рибальства, пляжного відпочинку, прогулянок на човнах та катамаранах, купання.

Родовища мінеральних вод займають певне місце серед корисних рекреаційних ресурсів області. За складом води кременисті, гідрокарбонатно-кальцієво-магнієво-натрієві, а також гідрокарбонатно-кальцієво-магнієві та гідрокарбонатні. Випускаються столові води «Тростянецька» (мінералізація 0,4–1 г/л), «Іволжанська» (0,2–0,9 г/л), «Кристал-Ромен» (до 0,5 г/л). Потенціал для розробки і розвитку має джерело залізистої сірководневої мінеральної води, розташоване в урочищі Вакалівщина. Поряд із деякими джерелами з використанням мінеральної води з них функціонують санаторії. Наприклад, у Сумському районі розташований санаторій «Токарі», де використовують мінеральні води хлоридно-натрієвого складу типу «Миргородська» (вода «Токарівська»).

Природно-антропогенні ресурси

Об'єкти природоохоронного фонду становлять вагомую частину рекреаційного потенціалу Сумщини. Адже крім свого основного призначення – збереження і відтворення природного фонду, їх територія придатна для проведення турів та відпочинку, вони мають потенціал для розвитку туристичного сектора, а особливо екологічного туризму.

Природно-заповідний фонд Сумської області станом на 01.01.2022 налічує 312 об'єктів загальною площею 179225,731 га. Показник заповідності 7,52%. Сумська область охоплює 19 природно-заповідних об'єктів загальнодержавного значення та 293 об'єкти місцевого значення [1]. Об'єкти загальнодержавного значення наведемо у таблиці 2.1 нижче.

Таблиця 2.1.

**Об'єкти природно-заповідного фонду Сумської області
загальнодержавного значення**

Назва об'єкту	Площа (га)	Тип	Місцезнаходження (район)
"Михайлівська цілина"	882,9	природний заповідник	Лебединський, Недригайлівський
"Деснянсько- Старогутський"	16215,1	національний природний парк	Середино-Будський
"Гетьманський"	23360,1	національний природний парк	Охтирський, Тростянецький, Великописарівський
Урочище "Великий бір"	1231,0	лісовий заказник	Шосткинський
"Шалигинський"	2868,1	ландшафтний заказник	Глухівський
"Середньосеймський"	2020,8	ландшафтний заказник	Буринський, Білопільський, Путівльський
"Банний яр"	236,0	ботанічний заказник	Сумський
"Журавлиний"	258,0	орнітологічний заказник	Сумський
"Андріяшівсько- Гудимівський"	1509,6	гідрологічний заказник	Роменський
"Біловодський"	1515,7	гідрологічний заказник	Роменський
"Климентівський"	1007,5	гідрологічний заказник	Охтирський
"Бакирівський"	2606,0	гідрологічний заказник	Охтирський, Тростянецький, Великописарівський
"Хухрянський"	4591,6	гідрологічний заказник	Охтирський
"Яблуна-колонія"	0,1	ботанічна пам'ятка природи	Кролевецький
"Урочище Боромля"	55,0	зоологічна пам'ятка природи	Конотопський
"Озеро Шелехівське"	7,0	гідрологічна пам'ятка природи	Лебединський
"Тростянецький"	256,0	парк-пам'ятка садово- паркового мистецтва	Тростянецький
"Кияницький"	55,7	парк-пам'ятка садово- паркового мистецтва	Сумський
"Сумський"	21,0	дендропарк	Сумський

Історико-культурні ресурси

Сумщина має багату та унікальну історико-культурну спадщину, яка налічує майже 1,5 тис пам'яток історії, 780 – археології, 373 пам'ятки архітектури та 102 пам'ятники монументального мистецтва. Багатовікова історія краю відбилася в численних пам'ятках матеріальної та духовної культури. Проблемою області є нереалізація наявного історико-культурного потенціалу, зокрема у таких містах з віковою історією як Путивль, Глухів, Ромни. Хоча ці міста включені до списку найважливіших історичних міст України та входять до туристичного маршруту «Намисто Славутича», пам'ятки історії та культури перебувають у неналежному стані.

У місті **Путивль** збереглися Воскресенська церква, Мовчанський монастир, який оточувала кам'яна стіна з баштами і брамою-дзвіницею, собор Різдва Богородиці (1591 р.), Спасо-Преображенський собор (1617-1698 рр.), церква Миколи Козацького (1737 р.). Всі ці пам'ятки включені до Путивльського історико-культурного заповідника.

У **Глухові** до наших днів збереглися 4 храми. У місті більше 20 пам'яток, які мають історико-культурну цінність, охороняються державою. Глухів посідає почесне місце у списку історичних міст України; всього у список занесено 39 міст. Нині у Глухові діє історико-культурний заповідник.

У місті **Лебедин** туристичну цінність мають такі історико-архітектурні пам'ятки як Михайлівська церква (1748 р.), дерев'яна Воскресенська церква (1789 р.). Збереглися храми ХІХ ст. – Вознесенська, Покровська і Миколаївська церкви, а також Гостинний двір – одноповерховий ряд крамниць із відкритою галереєю, споруджений у 1847 р. [15].

Ще однією проблемою туризму на Сумщині є відсутність рекламних та інформаційних заходів, і туристи просто не дізнаються інформацію, яка могла їх зацікавити. Мало кому відомо, що Софронієвський монастир у Сумській області має печери, двожина яких у кілька разів перевищує довжину печер Києво-Печерської лаври, або що в Сумській області відкрився Музей чупакабри, де представлена експозиція, присвячена цій істоті.

Сумщина є малою Батьківщиною багатьох відомих особистостей, які зробили вагомий внесок у культуру та науку, серед яких: Микола Хвильовий, Віктор Ющенко, Іван Багряний, Пантелеймон Куліш, Олександр Олесь, Дмитро Білоус, Олег Гусев. На весь світ відомі імена запорозького кошового Петра Калнишевського, династії підприємців і благодійників Терещенків і Харитоненків, імена композиторів Бортнянського і Березовського. Глухів протягом довгого часу був столицею Лівобережної України. Тут розташовувались резиденції гетьманів –Павла Полуботка, Данила Апостола Кирила Розумовського та Івана Скоропадського, який похований в заснованому ним Гамаліївському монастирі поблизу Шостки.

Інфраструктурні ресурси

Станом на 2014 рік у Сумській області функціонує 266 закладів розміщення, з них 2 у Глухові («Брама» та «Гетьманський стан»), 13 у Шостці, 16 в Охтирці, 8 у Ромнах, 5 в Конотопі.

В області діє 17 музеїв, з яких 8 державні. Перелік музеїв Сумщини:

1. Лебединський міський художній музей імені Бориса Руднева;
2. Меморіально-освітній комплекс «Родинна пам'ять»
3. Музей А. С. Макаренка (Білопілля) ;
4. Музей горюньської культури;
5. Музей Кролевецького ткацтва;
6. Музей Пантелеймона Куліша;
7. Музей партизанської слави «Спадщанський ліс» ;
8. Музей поета Олександра Олеся;
9. Народний музей історії Буринського району;
10. Народний музей історії Краснопільського району;
11. Недригайлівський краєзнавчий музей;
12. Охтирський міський краєзнавчий музей
13. Путивльський краєзнавчий музей;
14. Роменський краєзнавчий музей;
15. Тростянецький районний краєзнавчий музей;

16.Шостка Арт-центр;

17.Шосткинський міський краєзнавчий музей.

Підводячи підсумок, можемо констатувати, що Сумщина має величезний нереалізований потенціал для розвитку екологічного туризму, у тому числі сільського та зеленого. Найбільш перспективними напрямками є власне екологічний туризм у його класичному розумінні, зважаючи на багаті природні ресурси та наявність не лише заповідних територій регіонального рівня, а й природного заповідника («Михайлівська цілина»).[8]

Другим за перспективністю є історико-культурний та пізнавальний туризм екологічного спрямування, адже на території області є велика кількість історико-культурних ресурсів та пам'яток, які не лише сприяють розвитку туризму, а й потребують бережного ставлення, догляду, охорони та фінансування.

2.2. Стратегії розвитку екологічного туризму у Сумській області

Проаналізуємо увагу органів влади до розвитку туризму та стратегії, які застосовуються або буди застосовані для розвитку туризму в регіоні. Для цього розглянемо рішення Сумської обласної ради про стратегію регіонального розвитку області на 2021-2027 роки. Однією з оперативних цілей в даному документі зазначена туристична індустрія регіону. Розберемо стратегії розвитку туризму у Сумській області, спираючись на даний документ.

У тексті зазначено: «стан розвитку туризму є опосередкованим індикатором розвитку малого та середнього підприємництва рівня регіонального людського розвитку та інвестиційної привабливості регіону». Сумська область має потужний історико-культурний рекреаційний потенціал, представлений 19 природно-заповідними об'єктами загальнодержавного значення та великою кількістю охоронних територій та об'єктів регіонального та місцевого значення. Серед тих, що мають найбільшу специфічність та унікальну цінність, можемо назвати єдину в світі ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Яблуня-колонія», природний заповідник «Михайлівська цілина», регіональний ландшафтний парк «Сеймський», національні природні парки

«Деснянсько-Старогутський» та «Гетьманський», пам'ятку природи загальнодержавного значення «Озеро Шелехівське».

Туристичний потенціал області часто не може явити собою пропозицію та отримати попит через недостатнє фінансування та відсутність заходів по відновленню та належному збереженню. Туристичні ресурси області потребують залучення інвестицій, що призведе до покращення якості дозволить туроператорам розробляти конкурентоспроможні туристичні продукти, вводити в пропозицію нові маршрути, залучаючи на них відбудовані та збережені пам'ятки.

В області зареєстровано сім туристичних операторів та понад 80 туристичних агенцій. Рівень конкурентоспроможності їхніх туристичних продуктів залежить від унікальності та атрактивності пропонованих на маршруті пам'яток. Утримання destinations в належному стані та якісний догляд за ними неможливий без тісної співпраці бізнесу, науки, громадськості, влади та знаходження і активного використання точок дотику.

Важливою є децентралізація, оскільки під місцевим управлінням територіальні громади області мають можливість якісніше розвивати свій регіональний турпродукт завдяки можливостям, які перед ними відкриваються:

- створення нових робочих місць та розвиток малих бізнесів місцевого населення;
- збереження народних видів діяльності та ремесел та отримання прибутку від них;
- збереження та використання природних ресурсів місцевості, місцевих культурних та історичних пам'яток;
- отримання додаткового фінансування шляхом участі в грантових програмах;
- залучення інвесторів;
- розширення ринку збуту місцевих ферм та приватних сільських господарств;
- підвищення якості життя населення.

Конкуентоспроможні якісні туристичні продукти можуть дати такі результати:

1. Розширення мережі екологічних засобів розміщення, зокрема зелених садиб;
2. Розробка нових маршрутів для активного пішохідного туризму, у тому числі в межах програми **Greenways** (Додаток В);
3. Створення маршрутів для такого напрямку туризму як соціальний, який передбачає здійснення подорожі людьми, які потребують для цього особливих умов, у тому числі маршрутів для людей з обмеженими можливостями;
4. Розвиток туристичної інфраструктури;
5. Розвиток та популяризація туристичних *магнітів області*: Сумський обласний художній музей імені Н. Онацького, Шелехівське озеро, державний історико-культурний заповідник у місті Путивлі, державний історико-культурний заповідник Посулля, природний заповідник «Михайлівська цілина», «Яблуня-колонія», садибний комплекс з трьох будівель – Садиби Кенінга та Круглого двору, державний історико-культурний заповідник у місті Глухові, «Деснянсько-Старогутський» та «Гетьманський» національний природний парк;
6. Збільшення громадян, які активно проводять відпочинок, ведуть здоровий спосіб життя, споживають здорову їжу;
7. Створення моделі якісної підготовки перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців туристичної галузі;
8. Залучення молоді до питань розвитку туризму;
9. Монетизація творчих ідей в туристичній галузі;
10. Розвиток кластерних ініціатив: створення кластеру оздоровчого туризму, агротуристичного кластеру промислових конопель, розбудова туристичних рекреацій національних природних парків.

У таблиці 2.2. представлені завдання, поставлені для розвитку екотуризму в області, та стратегії їх вирішення.

Таблиця 2.2.

Завдання та стратегії розвитку екологічного туризму регіону

Завдання	Стратегії
Туристична промоція області	<ol style="list-style-type: none"> 1. Створення мережі туристично-інформаційних центрів у територіальних громадах 2. розробка серії тематичних промоційних друкованих та відеоматеріалів туристичного потенціалу області декількома мовами 3. проведення тематичних промоційних кампаній на національному та міжнародному рівнях, у тому числі в мережі Інтернет та з використанням соціальних мереж 4. діджиталізація туристичних дестинацій
Розвиток туристичних об'єктів, продуктів та мереж	<ol style="list-style-type: none"> 1. Проведення навчань з підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів; 2. створення програм підтримки розвитку зеленого туризму[23]; 3. впровадження концепції регіонального смарт-туризму; 4. створення реєстру доступних туристично-рекреаційних територій для розвитку туризму; 5. створення туристичних продуктів; 6. організація та проведення фестивалів найвищого рівня; 7. створення агротуристичного кластеру промислового коноплярства; 8. створення кластеру оздоровчого туризму; 9. розробка маршрутів активного туризму з впровадженням креативних туристичних стоянок та кемпінгів; 10. долучення до мережі Greenways; 11. розробка мережі маршрутів соціального туризму з доступними об'єктами інфраструктури для людей з обмеженими можливостями; 12. облаштування мережі пляжів з вимогами екологічних сертифікатів міжнародної програми Blue Flag.

Провівши аналіз запланованих стратегій розвитку, можна підсумувати, що проблеми окреслені, але конкретних заходів для їх вирішення не пропонується; також не впроваджується додаткове фінансування, а на розвиток зеленого туризму відводиться дуже мало пропозицій.

Цікавою та перспективною для розвитку екотуризму в області є пропозиція створення агротуристичного кластеру промислового коноплярства, а також долучення до мережі Greenways, проте конкретного плану заходів немає.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

3.1. Аналіз ключових проблем розвитку екологічного туризму в області

До основних регіональних проблемних питань, що стосуються розвитку екотуризму, відносяться: [9]

1. Недостатня популяризація внутрішнього туризму низька конкурентоспроможність місцевих пропозицій по відношенню до виїзного туризму;
2. Недостатньо розвинута туристична інфраструктура;
3. Недостатньо розгалужена транспортне сполучення з областю;
4. Зменшення кількості напрямків сполучення залізничного пасажирського транспорту та незручний графік руху;
5. Потреба у ремонті санітарних зон та дорожнього покриття, у тому числі в напрямках до туристичних об'єктів;
6. Нерозвинута мережа велосипедних доріжок по населених пунктах;
7. Не обладнані велосипедні зупинки відсутність супутнього сервісу;
8. Готелі та інші заклади для тимчасового проживання часто не можуть задовольнити потреби перебування туристів в них;
9. Під час туристичних подій відсутні якісне доступне житло типу хостелів;
10. Низька оцінка молоддю наявної історико-культурної спадщини;
11. Низька мотивація сільського населення до отримання нових знань та участі у створенні зелених садиб;
12. Несприйняття туризму як бізнес-орієнтованої галузі;
13. Низький рівень підготовки громадських інститутів питання проектного менеджменту [20].

Кількість туристів в області, як і по всій території України, різко зменшилася ще у 2020 році після початку пандемії.

Проте найбільшою проблемою не лише для розвитку туризму, а й для усіх соціально-економічних сфер є ведення бойових дій на території області, а також наслідки окупації. У результаті окупації Сумської області станом 25 квітня 2022 року від дій армії РФ зруйновано близько 1800 будівель. Попередньо, збитки, завдані регіону за 2 місяці війни – це близько 20 млрд гривень. Про це повідомив голова обласної військової адміністрації Дмитро Живицький. Наразі підраховали руйнування 638 будівель житлового фонду, зруйновано 23 адмінбудівлі, 24 заклади освіти, 18 закладів охорони здоров'я, 23 об'єкти життєзабезпечення, 5 будівель культури та спорту та 21 промислове підприємство [5].

Величезною проблемою є забруднення боеприпасами. За даними ТСН, Сумщина найбільше з деокупованих територій залишається замінованою – понад 47% її території було заміновано. Зараз це острівці, які ще залишаються небезпечними, є велика лісиста місцевість, куди не можна заходити. І також 20-кілометрова відстань від державного кордону повністю залишається замінованою.

Російськими військами було зруйновано значну кількість об'єктів історико-культурної спадщини, великих руйнувань зазнав рекреаційний потенціал території, пошкоджено туристичну інфраструктуру області. Все це вплинуло на стан та розвиток туристичного бізнесу в регіоні. [16]

На сьогодні туристичний бізнес, на диво, розвивається, хоча й дуже незначними темпами. Потік туристів на Сумщину значно зменшився, подорожі по області майже не можливі через постійні обстріли зі сторони країни агресора та замінованості більшої частини території. На сьогоднішній день кількість виїзних туристів області втричі перевищує число внутрішніх та в'їзних.

Відкритим залишається питання збереженості після війни туристичної інфраструктури, шляхів залізничного та автомобільного сполучення, збереження та відбудова засобів розміщення, поновлення діяльності екскурсійних та інформаційних центрів.

Також великою перешкодою для розвитку туристичного бізнесу є виїзд значної кількості громадян за межі нашої держави, серед яких і ряд висококваліфікованих фахівців туристичного бізнесу, і значна кількість туристів. Дуже складно підтримувати життєздатність малого та середнього бізнесу в умовах війни, особливо це стосується туристичного напрямку. Тому можемо спостерігати припинення діяльності багатьох туристичних підприємств області. Лише деякі з них перепрофілювалися та продовжують роботу в дистанційному режимі.

3.2 Перспективи та пропозиції розвитку екологічного туризму в Сумській області

Туристична сфера Сумщини, зокрема саме екотуризм, має потужні перспективи розвитку завдяки багатим природним та історико-культурним ресурсам, а також доволі зручному ФГП, транспортній доступності та наявності санаторіїв та інших колективних закладів розміщення.

Хоча Сумщина зручно розташована територіально, проблему складає застарілий транспорт та слабе транспортне сполучення із сільськими місцевостями. Для вирішення цієї проблеми необхідне не тільки оновлення транспортних засобів, а й покращення дорожнього покриття і розширення сполучення із селами, що дозволить включити їх у туристичну галузь та надасть передумову для розвитку сільського зеленого туризму.

Однією з проблем розвитку не лише екотуризму, а й інших видів, є нереалізований потенціал області. Для вирішення цієї проблеми наявному потенціалу потрібно приділяти увагу на регіональному та місцевому рівні. Потребує захисних заходів природно-заповідний фонд області, а заходів по реконструкції та реставрації – культурно-історичний. Одним зі шляхів вирішення може бути впровадження екологічних маршрутів, що дозволить забезпечити хоча б мінімальне фінансування для підтримки ресурсів.

Екологічний туризм посідає важливе місце в світовій індустрії туризму [25]. За прогнозами ВТО (Всесвітньої туристичної організації), екологічний

туризм зазнає стрімкого розвитку у наступні роки і стане стійким і тривалим трендом. Цей вид туризму дозволить розвинути туризм там, де він раніше був на стадії зародження – країни, що розвиваються, зможуть отримати від нього прибутки і вкласти їх у підтримку нового для них економічного сектора.

Туризм увійшов у XXI століття і став глибоким соціальним і політичним явищем, що суттєво впливає на світове співробітництво й економіку багатьох країн і цілих регіонів. За оцінками Всесвітньої туристичної організації, найперспективнішими видами туризму в третьому тисячолітті будуть: культурно-пізнавальний, тематичний, пригодницький та **екологічний**. Масовий туризм часто несе деструктивний характер, а внесення в нього екологічної складової дозволить використовувати як природні, так і історико-культурні рекреаційні ресурси раціонально, і уникнути або зменшити негативні наслідки від їх масового використання.

Сучасні туристи все частіше задумуються над тим, як провести відпочинок без шкоди для навколишнього середовища, і екологічний туризм здобуває все більше прихильників по всьому світу. Концепція екотуризму передбачає збереження ресурсів і передачу їх в спадок майбутнім поколінням, турботу про те, які наслідки матимуть теперішні дії, тобто екотуризм сприяє усвідомленості населення. Обирати тури екологічного спрямування людей спонукають проблеми сьогодення та бажання їх вирішити – а саме урбанізованість, маломобільність, віддаленість від природи, погіршення стану екології. Враховуючі ці обставини, можна вважати екологічний туризм доцільним і необхідним елементом державної концепції розвитку туризму на перспективу.

Для успішного розвитку **екологічного туризму у Сумській області**, зважаючи на дуже специфічні та гостро несприятливі умови, у яких він зараз перебуває, важливим є довгострокове планування розвитку туристичної галузі регіону та розробка цільових програм. У період ведення активних бойових дій потрібно сконцентрувати свою увагу на проведенні необхідних заходів щодо

відновлення функціонування туристичних локацій, проведення досліджень щодо функціонування інфраструктури туризму.

Програма відновлення туризму Сумщини після завершення бойових дій повинна передбачати:

- Моніторинг стану туристичної інфраструктури області, оцінка, реалізація заходів із відновлення та покращення;
- формування оновленої спадщини – створення музеїв, меморіалів, експозицій, пам'ятних місць, які стосуються російсько-української війни; розробка маршрутів пам'яті, відкриття нових цікавих атракцій, актуалізація туристичної інформації;
- переймання досвіду українськими туристичними компаніями у закордонних колег;
- звернути увагу на транспортну інфраструктуру, відновлення стану доріг, якість транспортного обслуговування туристів;
- покращення економічних умов для створення нового туристичного бізнесу;
- відновлення функціонування туристичних локацій, залучення інвестицій для їх підтримки;
- розробка адаптивних маршрутів для людей з обмеженими можливостями, яких значно збільшиться на кінець війни;
- розширення рекламних заходів.

ВИСНОВКИ

Екологічний туризм – це вид туризму, який поєднує власне мандрівку з турботою про навколишнє середовище, надаючи можливість людям використовувати рекреаційні ресурси з користю для себе і водночас брати відповідальність їхнє збереження, а також передбачає спрямування частини прибутку від туру у місцеві бюджети на природоохоронні заходи.

Напрямки екологічних турів відрізняються від традиційних туристичних потоків. Туристичні потоки екотуристів спрямовані в основному з розвинутих країн до країн, що розвиваються, розташованих переважно в тропіках, де природа екзотична і приваблива для жителів помірних широт.

Екологічний туризм не завжди містить риси інших видів туризму, так само як не всі тури включають в себе екологічну складову. Тому справедливо вважати, що традиційні види туризму і екологічний туризм багато в чому перетинаються, але жоден з перших не поглинає другий.

Становлення екотуризму в Україні знаходиться на початковому етапі. Причинами нерозвиненого екологічного туризму в Україні є економічні труднощі та специфічність нашої системи природоохоронних територій. Пріоритетною формою охоронних територій у більшості країн світу є *національний парк*, а в Україні – *заповідник*. Переважна більшість природоохоронних об'єктів України до недавнього часу були науково-дослідницькими установами, які не передбачали можливість туристичного відвідування.

Однак зважаючи на значний рекреаційний потенціал, можемо стверджувати, що Україна є привабливою для любителів екотуризму, оскільки тут багато екологічно чистих регіонів. Основним регіоном, де вже розвивається екологічний туризм, є Карпатський туристичний регіон.

Сумщина має величезний нереалізований потенціал для розвитку екологічного туризму, у тому числі сільського та зеленого. Найбільш перспективними напрямками є власне екологічний туризм у його класичному

розумінні, зважаючи на багаті природні ресурси та наявність не лише заповідних територій регіонального рівня, а й природного заповідника («Михайлівська цілина»).

Другим за перспективністю є історико-культурний та пізнавальний туризм екологічного спрямування, адже на території області є велика кількість історико-культурних ресурсів та пам'яток, які не лише сприяють розвитку туризму, а й потребують бережного ставлення, догляду, охорони та фінансування.

Провівши аналіз запланованих стратегій розвитку туризму у Сумській області, можна підсумувати, що проблеми окреслені, але конкретних заходів для їх вирішення не пропонується; також не впроваджується додаткове фінансування, а на розвиток зеленого туризму відводиться дуже мало пропозицій.

Цікавою та перспективною для розвитку екотуризму в області є пропозиція створення агротуристичного кластеру промислового коноплярства, а також долучення до мережі Greenways, проте конкретного плану заходів немає.

Найбільшою перешкодою для усіх соціально-економічних сфер і туризму зокрема на сьогоднішній день є ведення бойових дій на території області та наслідки російської окупації. Російськими військами було зруйновано значну кількість об'єктів історико-культурної спадщини, великих руйнувань зазнав рекреаційний потенціал території, пошкоджено туристичну інфраструктуру області. Величезною проблемою є забруднення боєприпасами. Сумщина найбільше з деокупованих територій залишається замінованою – понад 47% її території було заміновано.

Для успішного розвитку **екологічного туризму у Сумській області**, зважаючи на дуже специфічні та гостро несприятливі умови, у яких він зараз перебуває, важливим є стратегічне бачення розвитку туристичної галузі регіону та розробка цільових програм. У період ведення активних бойових дій потрібно сконцентрувати свою увагу на проведенні необхідних заходів щодо відновлення функціонування туристичних локацій, проведення досліджень щодо функціонування інфраструктури туризму.

Хоч територія Сумщини транспортно доступна для туристів, у перспективі економічного розвитку області, необхідне оновлення усіх видів транспорту, підвищення технічного стану автодоріг, розширення мережі автобусних маршрутів у сільській місцевості, що дасть можливість для розвитку сільського туризму. Сумщина має великий, але не реалізований потенціал для розвитку різних видів туристичного відпочинку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балаба Л. М. Природно-заповідний фонд. Пам'ятки природи та заповідні території рідного краю. Природно-заповідні об'єкти Сумщини загальнодержавного значення. URL: <https://vseosvita.ua/blogs/hurtok-yuni-kraieznavtsi-tema-pryrodno-zapovidnyi-fond-pamiatky-pryrody-ta-zapovidni-terytorii-ridnoho-kraiu-55333.html> (дата звернення 11.12.2023).

2. Баштовий М. Г. Сільський зелений туризм: навчальний посібник (конспект лекцій. Частина 1) для студентів 2 курсу факультету агротехнологій та природокористування, спеціальність 242 «Туризм», освітній ступінь «Бакалавр», денної форми навчання. Суми: Сумський національний аграрний університет, 2022. 52 с.

3. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методи аналізу, термінологія, районування. Київ : Видавничо-поліграфічний Центр «Київський університет», 2019. 395 с.

4. Бойко В. О. Екологічний туризм як складова зеленої економіки. Херсонський державний аграрно-економічний університет. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2021/75.pdf (дата звернення 11.12.2023).

5. Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 20.02.2024).

6. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» : Документ 1441-IX, чинний, поточна редакція. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1441-20#Text> (дата звернення 14.11.2023).

7. Король М. М. Аналіз європейського досвіду організації зеленого туризму. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/7_2_2017ua/9.pdf (дата звернення: 10.04.2024).

8. Косик В. С. Розвиток туристичного бізнесу в регіоні в умовах війни. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2023/75_2023/43.pdf (дата звернення 11.12.2023)
9. Лелюк О. Можливості післявоєнного відновлення галузі туризму в Україні. Географія та туризм: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 28 лютого 2023 р. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2023. С. 368-374.
10. Мальська М. П. Туристичний бізнес: теорія та практика : підручник. Київ : Центр учбової літератури. 2020. 366 с.
11. Міщенко О. В. Теоретичні основи визначення сутності екологічного туризму. Вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки. Географія туризму. Луцьк : Вид-поліграф. центр «Волинський ун-т», 2020 . С. 155-160.
12. Оппельд Л. І., Гордіян А. О. Міжнародний досвід зеленого туризму в Україні: проблеми та перспективи. Ефективна економіка. 2014. № 1. С. 124-136.
13. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство : навчальний посібник. Київ : Альтерпрес, 2020. 171 с.
14. Петрук В. Г. Екогеографія та екотуризм: Підручник. Вінниця : Південний Буг, 2023. 322 с.
15. Посохов І. С. Перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». 2019. Вип. 9. С. 203-212.
16. Рейманн М. Особливості розвитку туристичної діяльності у Сумській області в умовах війни та перспективи на майбутнє. Наукові записки СумДПУ ім. А.С. Макаренка. Географічні науки. 2023. Вип. 2 (4). URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7711685214> (дата звернення 15.01.2024).
17. Рутинський М. Й. Сільський туризм : навчальний посібник. Київ : Знання, 2018. 271 с.
18. Савіцька О. П. Екотуризм як важлива складова стратегії сталого розвитку України. Миколаївський національний університет імені В. О.

Сухомлинського. Глобальні та національні проблеми економіки. 2019 Вип. 15. С. 122-128.

19. Снігур К. В., Романуха О. М., Ніколайчук О. А., Богатирьова Г. А. Організація туристичної діяльності: методика та практика : навч. посіб. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2020. 159 с.

20. Снігур К. В., Романуха О. М., Ніколайчук О. А., Богатирьова Г. А. Організація туристичної діяльності: методика та практика : навч. посіб. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2020. 159 с.

21. Стратегія регіонального розвитку Сумської області на 2021-2027 роки : затверджено рішенням обласної ради 8-го скликання 11.12.2020. URL: <https://gue.sm.gov.ua/images/docs/strategiya/2027/Strategiya2027.pdf> (дата звернення 18.11.2023).

22. Тарасова В. В., Нестерчук І. К., Ковалевська І. М., Осіпчук А. С. Географія туризму: Екологічний туризм : підручник. Житомир, 2021. 252 с.

23. Школа зеленого туризму: Сільська садиба – це реальний бізнес. Укрінформ: мультимедійна платформа іномовлення України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2578854-skola-zelenogo-turizmusilska-sadiba-ce-realnij-biznes.html> (дата звернення: 17.02.2024).

24. Rural Development and Rural Tourism: The Impact of Infrastructure Investments. URL: <https://www.intechopen.com/chapters/75227>. 10. (дата звернення: 25.03.2024).

25. UN Tourism | Bringing the world closer. URL: <https://www.unwto.org/> (дата звернення 20.02.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Глобальний етичний кодекс туризму

Сантьяго, 1 жовтня 1999 року

Вступ

Ми, члени Всесвітньої туристської організації (ВТО), представники світової туристської індустрії, делегати від Держав, територій, підприємств, відомств і органів, зібравшись на Генеральній асамблеї в м. Сантьяго (Чилі) в цей день 1 жовтня 1999 року, знову підтверджуючи цілі, викладені в статті 3 Статуту Всесвітньої туристської організації, і усвідомлюючи «вирішальну і провідну» роль цієї Організації, визнану Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, у справі сприяння розвитку туризму для внесення вкладу в економічний розвиток, міжнародне взаєморозуміння, мир, процвітання, загальну повагу і дотримання прав людини та основних свобод для всіх людей незалежно від раси, статі, мови і релігії, будучи глибоко переконаними, що завдяки прямим, спонтанним ненастирливим контактам, які здійснюються між чоловіками і жінками, що представляють різні культури і способи життя, туризм являє собою потужний фактор забезпечення миру і зміцнення дружби та взаєморозуміння між народами нашої планети, узгоджуючись з тенденцією на примирення на стійкій основі захисту навколишнього середовища, економічного розвитку і боротьби з бідністю, як це сформулювала в 1992 році Організація Об'єднаних Націй на зустрічі на вищому рівні «Планета Земля» в Ріо-де-Жанейро і висловила у Порядку денному - 21, прийнятого з цієї нагоди, беручи до уваги швидке і постійне зростання, як в минулому, так і в прогнозованому майбутньому, туристської діяльності з рекреаційними, діловими, культурними, релігійними та оздоровчими цілями та її потужні позитивні і негативні впливи на навколишнє середовище, економіку і суспільство як у відправляючих, так і приймаючих країнах, на місцеві спільноти та корінні народи, а також на міжнародні відносини і торгівлю, ставлячи своєю метою сприяння розвитку відповідального, сталого і загально доступного туризму в рамках реалізації прав, якими володіють всі люди в плані використання свого вільного часу для відпочинку і подорожей, і поважаючи суспільний вибір всіх народів, при цьому будучи переконаними, що світова туристична індустрія в цілому багато виграє, діючи в середовищі, яке сприятливе для ринкової економіки, приватного підприємництва та вільної торгівлі, і яке дозволяє оптимізувати його позитивні впливи в плані підвищення добробуту та збільшення зайнятості, також будучи твердо переконаними, що за умов дотримання певного ряду принципів і правил, відповідальний і стійкий туризм цілком сумісний із зростаючою лібералізацією умов, які регулюють торгівлю послугами та на основі яких діють підприємства туристського сектора, і що в цій області можна примирити економіку та екологію, навколишнє середовище і розвиток, відкритість для міжнародних обмінів і захист соціальної та культурної самобутності, враховуючи, що при такому підході всі учасники туристського процесу - національні, регіональні та місцеві адміністрації, підприємства, професійні асоціації, неурядові організації, працівники туристичної індустрії, а також приймаючі спільноти, засоби масової інформації і самі туристи грають різні, але при цьому взаємозалежні ролі в підвищенні індивідуальної і соціальної цінності туризму і що визначення їх індивідуальних прав і обов'язків буде сприяти досягненню цієї мети, прагнучи сприяти формуванню справжнього партнерства між усіма державними та приватними учасниками туристського процесу відповідно до мети, яку поставила Всесвітня туристська організація, прийнявши в 1997 році на своїй Генеральній асамблеї (м. Стамбул) Резолюцію 364 (XII), і бажаючи, щоб партнерство і співробітництво цього характеру на відкритій і збалансованій основі поширилися на відносини між відправляючими і приймаючими країнами і їх відповідними туристськими індустріями, у розвиток Манільської декларації 1980 року по світовому туризму і 1997 року по соціальному впливу туризму, Хартії туризму (995_640) та Кодексу туриста, прийнятих в 1985 році в Софії під егідою СОТ, при цьому вважаючи, що ці документи слід доповнити комплексом принципів, на основі яких основні учасники туристського процесу будуть регулювати свою діяльність на початку 21-го століття, використовуючи з метою даного документа визначення і класифікації, пов'язані з мандрівками, і особливо, поняття «відвідувач», «турист» і «туризм», які були прийняті на Оттавській міжнародній конференції, що проходила 24 - 28 червня 1991 року, і які були затверджені Статистичною комісією Організації Об'єднаних Націй на її двадцять сьомій сесії в 1993 році, посилаючись, зокрема, на такі документи:

- Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року (995_015);
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 року (995_042);
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року (995_043);
- Варшавська конвенція про повітряний транспорт від 12 жовтня 1929 року (995_181);
- Чиказька міжнародна конвенція про цивільну авіацію від 7 грудня 1944 року (995_038), а також ухвалені у зв'язку з нею Токійська (995_244), Гаазька (995_167) і Монреальська конвенції (995_165);
- Конвенція про митні пільги для туризму від 4 липня 1954 року і відповідний Протокол до неї;
- Конвенція про захист світової культурної та природної спадщини від 23 листопада 1972 року (995_089);

- Манільська декларація по світовому туризму від 10 жовтня 1980 року;
- Резолюція шостої Генеральної асамблеї СОТ (Софія), якою були прийняті Хартія туризму (995_640) та Кодекс туриста від 26 вересня 1985 року;
- Конвенція про права дитини від 26 січня 1990 року (995_021);
- Резолюція дев'ятої Генеральної асамблеї СОТ (Буенос-Айрес), що стосується спрощення поїздок, а також безпеки та захисту туристів від 4 жовтня 1991 року;
- Ріо-де-Жанейрська декларація з навколишнього середовища і розвитку від 13 червня 1992 року (995_455);
- Генеральна угода з торгівлі і послуг від 15 квітня 1994 року (981_017);
- Конвенція про біологічне різноманіття від 6 січня 1995 року (995_030);
- Резолюція одинадцятої Генеральної асамблеї СОТ (Каїр) від 22 жовтня 1995 року про запобігання організованого сексу-туризму;
- Стокгольмська декларація від 28 серпня 1996 року по боротьбі із сексуальною експлуатацією дітей у комерційних цілях;
- Манільська декларація по соціальному впливу туризму від 22 травня 1997 року;
- Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці в області колективних договорів, заборони примусової і дитячої праці, захисту прав корінних народів, рівноправності та недопущення дискримінації на робочих місцях;

стверджуємо право на туризм і на свободу туристських подорожей, висловлюємо наше бажання сприяти встановленню справедливого, відповідального і сталого світового туристського порядку, який буде приносити вигоди всім секторам суспільства в умовах відкритої і лібералізованої світової ринкової економіки, і урочисто приймаємо із цими цілями принципи Глобального етичного кодексу туризму.

Стаття 1. Внесок туризму у взаєморозуміння та повагу між народами і товариствами

1. Розуміння і поширення загальнолюдських етичних цінностей у душі терпимості і поваги різноманітності релігійних, філософських і моральних переконань є одночасно основою і наслідком відповідального туризму; учасники туристського процесу і самі туристи повинні брати до уваги соціально-культурні традиції та звичаї всіх народів, включаючи національні меншини і корінні народи, і визнавати їх гідність.
2. Туристську діяльність необхідно здійснювати в гармонії зі специфічними особливостями і традиціями приймаючих регіонів і країн, дотримуючись при цьому їх законів, звичаїв і традицій.
3. Приймаючі спільноти, з одного боку, і місцеві учасники туристського процесу, з іншого боку, повинні знайомитися і виявляти повагу до туристів, які їх відвідують, отримуючи уявлення про їх спосіб життя, смаки та очікування; освіта та професійна підготовка працівників сектора сприяють гостинному прийому.
4. Державна влада повинна забезпечувати захист туристів і відвідувачів та їх майна; вони повинні приділяти особливу увагу безпеці іноземних туристів, враховуючи їх особливу потенційну вразливість, вони сприяють прийняттю конкретних заходів за інформацією, профілактиці, захисту, страхуванню і допомозі, що відповідають їх потребам; необхідно суворо засуджувати і пригнічувати відповідно до свого національного законодавства замах, напади, пограбування і загрози, що стосуються туристів і працівників туристської індустрії, а також умисне нанесення шкоди туристським об'єктам та об'єктам культурної і природної спадщини.
5. Під час подорожей туристи і відвідувачі не повинні допускати ніяких злочинних діянь або дій, які можуть розглядатися як злочинні за законами відвіданої країни, а також поведінки, яка може представлятися викликаючою або навіть образливою для місцевого населення і яка може завдати шкоди місцевому середовищу; туристи та відвідувачі не повинні брати участь в обороті наркотиків, зброї, старожитностей, видів фауни і флори, що охороняються, а також предметів і речовин, які небезпечні або заборонені національним законодавством.
6. Туристи і відвідувачі повинні ще до виїзду намагатися ознайомитися з характеристиками країн, які вони мають намір відвідати; вони повинні усвідомлювати ризики для здоров'я і безпеки, які неминуче пов'язані з виїздами за межі свого звичайного середовища, і вести себе таким чином, щоб звести ці ризики до мінімуму.

Стаття 2. Туризм - фактор індивідуального і колективного удосконалення

1. Туризм - діяльність, найчастіше асоціюється з відпочинком, дозвіллям, спортом і спілкуванням з культурою і природою, має плануватися та практикуватися як привілейований засіб індивідуального і колективного вдосконалення; коли туризм практикується з духовним розкріпаченням, він стає унікальним фактором самоосвіти, терпимості і пізнання законних відмінностей між народами та культурами та їх різноманітності.
2. У всіх видах туристської діяльності необхідно дотримуватися рівності чоловіків і жінок; вони мають сприяти забезпеченню прав людини і особливо специфічних прав найменш захищених груп населення, особливо, дітей, літніх осіб та інвалідів, етнічних меншин і корінних народів.
3. Експлуатація людини у всіх її формах, особливо, сексуальної, і особливо по відношенню до дітей, суперечить основним цілям туризму і є запереченням туризму та в зв'язку з цим, у відповідності з міжнародним правом, повинна енергійно переслідуватися при співпраці всіх зацікавлених держав без будь-яких поступок відповідно до національного законодавства як відвіданих країн, так і країн походження авторів цих діянь, навіть коли

вони відбуваються за кордоном.

4. Особливо корисними формами туризму, які слід заохочувати, є поїздки з релігійними, оздоровчими, освітніми цілями, а також для культурних і мовних обмінів.

5. Слід заохочувати введення в освітні програми курсу про цінність туристських обмінів, їх економічних, соціальних і культурних вигод, а також про пов'язані з ними ризики.

Стаття 3. Туризм - фактор сталого розвитку

1. Всі учасники туристського процесу зобов'язані охороняти природне середовище і ресурси з метою забезпечення здорового, поступального і сталого економічного зростання на благо рівноправного задоволення потреб і устремлінь сьгоднішніх і завтрашніх поколінь.

2. Центральна, регіональна та місцева влада повинна надавати першочергову увагу і стимулювати у фінансовому плані усі ті форми розвитку туризму, які дозволяють економити рідкісні і цінні природні ресурси, особливо, воду і енергію, а також в максимально можливій мірі уникати утворення відходів.

3. З метою зменшення тиску туристської діяльності на навколишнє середовище і для підвищення її корисного впливу на туристську індустрію і на місцеву економіку, слід сприяти більш рівномірному розподілу потоків туристів та відвідувачів у часі і просторі, особливо, пов'язаних з оплачуваними відпустками і шкільними канікулами, а також сприяти згладжуванню сезонності.

4. Слід планувати об'єкти туристської інфраструктури та види туристської діяльності таким чином, щоб забезпечувати захист природної спадщини, яку складають екосистеми та біологічне різноманіття, а також охороняти види дикої фауни і флори, яким загрожує зникнення; учасники туристського процесу, і особливо, професіонали сфери туризму повинні погоджуватися з встановленням певних обмежень і меж на діяльність, яку вони здійснюють в особливо вразливих місцях - зонах пустель, полярних і високогірних районах, прибережних зонах, тропічних лісах і вологих зонах, які підходять для створення природних парків чи заповідників.

5. Природний туризм і [екотуризм](#) визнаються як цінні форми туризму в силу того, що вони виявляють повагу до природної спадщини і місцевого населення і дотримуються потенціалу прийому туристських об'єктів.

Стаття 4. Туризм - сфера, яка використовує культурну спадщину людства і вносить свій внесок у її збагачення

1. Туристські ресурси є загальним надбанням людства; спільноти, на території яких вони розташовані, мають по відношенню до них особливі права і обов'язки;

2. Туристська політика та діяльність здійснюються на основі поваги художньої, археологічної та культурної спадщини з метою її захисту і збереження для майбутніх поколінь; особлива увага при цьому приділяється охороні і піклуванню про пам'ятки, святилища та музеї, які повинні бути широко доступні для відвідування туристами; слід заохочувати доступ публіки до культурних цінностей і пам'ятників, що знаходяться в приватному володінні, з повагою до прав їх власників, а також в будівлях релігійного характеру, без шкоди для культових потреб.

3. Фінансові кошти, одержувані завдяки відвідуванню об'єктів і пам'ятників культури, слід хоча б частково використовувати для підтримки, охорони, поліпшення і реставрації цієї спадщини.

4. Туристську діяльність слід планувати таким чином, щоб забезпечити збереження і процвітання традиційних ремесел, культури та фольклору, а не вести до їх стандартизації і збіднення.

Стаття 5. Туризм - діяльність, вигідна для приймаючих країн і співтовариств

1. Місцеве населення має залучатися до туристської діяльності і брати участь на рівноправній основі в отриманні економічних, соціальних і культурних вигод, що утворюються, особливо, у формі прямого і опосередкованого створення в результаті цієї діяльності робочих місць.

2. Туристська політика повинна проводитися таким чином, щоб вона сприяла підвищенню життєвого рівня населення районів, які відвідуються, і відповідала їх потребам; при містобудівному та архітектурному плануванні та експлуатації туристських центрів і засобів розміщення необхідно передбачати їх максимальну інтеграцію в місцеве соціально-економічне середовище; при рівних умовах у першу чергу слід вишукувати можливість найму місцевої робочої сили.

3. Необхідно приділяти особливу увагу специфічним проблемам прибережних зон та острівних територій, а також вразливим сільським і гірським районам, для яких туризм часто є однією з рідкісних можливостей розвитку в умовах занепаду традиційних видів економічної діяльності.

4. Професіонали сфери туризму, особливо інвестори, повинні, в рамках правил, встановлених державною владою, проводити дослідження впливу своїх проектів розвитку на навколишнє середовище і природу, вони також повинні, з максимальною транспарентністю і об'єктивністю, надавати інформацію про свої майбутні програми та їх можливі наслідки, і сприяти діалогу з зацікавленим населенням щодо їх змісту.

Стаття 6. Обов'язки учасників туристського процесу

1. Професіонали сфери туризму зобов'язані надавати туристам об'єктивні правдиві відомості про місця призначення і про умови поїздки, прийому та перебування; вони повинні забезпечувати ясність положень договорів, пропонуваних їх клієнтам, як у плані характеру, ціни і якості послуг, які вони зобов'язуються надати, так і в плані фінансових зобов'язань у випадку одностороннього порушення договірних зобов'язань з їхнього боку.
2. Професіонали сфери туризму, в тій мірі, в якій це від них залежить, спільно з органами державної влади повинні дбати про безпеку, запобігання нещасних випадків, охорону здоров'я та гігієну харчування для осіб, що звертаються за їх послугами; вони повинні забезпечувати належні системи страхування і допомоги; брати зобов'язання звітувати у відповідності з умовами, передбаченими в їх національному законодавстві, і надавати справедливую компенсацію при невиконанні своїх договірних зобов'язань.
3. Професіонали сфери туризму, в тій мірі, в якій це від них залежить, повинні сприяти культурному і духовному вдосконаленню туристів і дозволяти їм відправляти в ході поїздок свої релігійні потреби.
4. Влада держав, які направляють і приймають туристів, в контакті з зацікавленими професіоналами сфери туризму та їх асоціаціями, повинна забезпечувати прийняття та дотримання туристськими компаніями вищевказаних правил і зобов'язань з репатріації туристів у разі неспроможності компаній, які організували їх поїздки.
5. Уряди мають право і несуть обов'язок - особливо в кризових ситуаціях, інформувати своїх громадян про складні умови і навіть небезпеки, з якими вони можуть зіткнутися при поїздках за кордон, однак вони повинні повідомляти такі відомості, не завдаючи невикорданної або перебільшеної шкоди туристській індустрії приймаючих країн та інтересам компаній у своїх країнах; зміст таких можливих попереджень має попередньо обговорюватися з владою приймаючих країн та зацікавленими професіоналами; вироблені рекомендації повинні суворо відповідати серйозності сформованих ситуацій і обмежуватися тими географічними зонами, в яких підтверджені проблеми з безпекою; ці попередження повинні пом'якшуватися чи скасовуватися, як тільки відновлюється нормальне положення.
6. Преса, особливо, спеціалізована туристська преса та інші засоби масової інформації, включаючи сучасні засоби електронного зв'язку, повинні забезпечувати правдиву і збалансовану інформацію про події та ситуації, які можуть вплинути на відвідуваність туристами; вони також повинні забезпечувати споживачів туристських послуг точними і надійними відомостями; з цією метою також розробляються і застосовуються нові інформаційні технології; при цьому преса та інші засоби масової інформації жодним чином не повинні сприяти секс-туризму.

Стаття 7. Право на туризм

1. Можливість безпосередньо і особисто відкривати для себе і насолоджуватися визначними пам'ятками нашої планети являє собою право, яким в рівній мірі володіють всі жителі Землі; все більш активна участь у внутрішньому і міжнародному туризмі має розглядатися як одне з найкращих можливих проявів збільшення вільного часу, і цьому явищу не можна чинити жодних перешкод.
2. Загальне право на туризм є наслідком права на відпочинок і рекреацію, включаючи розумне обмеження робочого часу і періодичні оплачувані відпустки, що гарантується у статті 24 Загальної декларації прав людини (995_015) і в статті 7 «d» Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (995_042).
3. Необхідно стимулювати і розвивати при підтримці державної влади соціальний туризм і особливо колективний туризм, який сприяє широкому доступу до відпочинку, поїздок і відпусток.
4. Слід заохочувати і сприяти розвитку сімейного, молодіжного та студентського туризму, а також туризму для осіб похилого віку та інвалідів.

Стаття 8. Свобода туристських подорожей

1. Відповідно до статті 13 Загальної декларації прав людини (995_015), туристи та відвідувачі мають право, з урахуванням міжнародного права і національних законодавств, вільного пересування по території своїх країн, а також з однієї держави в іншу, вони повинні мати можливість доступу в зони транзиту та перебування, а також на туристські і культурні об'єкти, не піддаючись надмірним формальностям або дискримінації.
2. Туристи і відвідувачі повинні мати доступ до всіх наявних форм внутрішніх і зовнішніх комунікацій; вони повинні мати оперативний і безперешкодний доступ до місцевого адміністративного, юридичного та медичного обслуговування; у відповідності з діючими дипломатичними конвенціями вони повинні мати можливість вільно звертатися до консульської влади країн свого походження.
3. Туристи і відвідувачі повинні користуватися тими ж правами, що і громадяни відвідуючої ними країни в плані конфіденційності їх особистих даних та відомостей, особливо, що стосується даних, що зберігаються електронним способом.
4. Адміністративні формальності перетину кордонів, які введені державами або впливають з міжнародних угод, як наприклад, візові, санітарні та митні формальності, повинні у міру можливості адаптуватися таким чином, щоб сприяти свободі подорожей і доступу максимального числа людей до міжнародного туризму; слід заохочувати угоди між групами країн, спрямовані на гармонізацію і спрощення цих формальностей; слід поступово скасовувати або коректувати спеціальні податки і збори, що обтяжують туристську індустрію і завдають шкоди її конкурентоспроможності.

5. Відвідувачі повинні мати можливість купувати, відповідно до економічного стану країни, з якої вони виїжджають, суми у вільно конвертованій валюті, необхідні для їх поїздок.

Стаття 9. Права працівників і підприємців туристичної індустрії

1. Основні права найманих і незалежних працівників туристської індустрії та суміжних галузей необхідно гарантувати під контролем адміністрацій як держав їх походження, так і приймаючих країн, з урахуванням специфічних обмежень, пов'язаних, зокрема, з сезонним характером їх діяльності, глобальним масштабом туристської індустрії і гнучкістю, яка потрібно від них у зв'язку з характером їх роботи.
2. Наймані і незалежні працівники сфери туризму і суміжних галузей мають право і зобов'язані проходити належне початкове навчання та постійно підвищувати свою кваліфікацію, вони повинні мати гідне соціальне забезпечення; слід максимально підвищувати надійність їх зайнятості; для сезонних працівників сектора повинен бути запропонований особливий статус, особливо в плані їх соціального захисту.
3. Всі фізичні та юридичні особи, які володіють необхідними здібностями і кваліфікацією, повинні мати право займатися професійною діяльністю в сфері туризму у рамках діючих національних законодавств; підприємці та інвестори, особливо представники малих і середніх підприємств, повинні мати вільний доступ до туристського сектору з мінімальними юридичними та адміністративними обмеженнями.
4. Обмін досвідом, пропонується управлінським кадрам і працівникам з різних країн, як найманим, так і самодіяльним, сприяють вдосконаленню світової індустрії туризму; їм слід максимально сприяти з урахуванням національних законодавств і міжнародних конвенцій.
5. Багатонаціональні компанії туристської індустрії, які є незамінним чинником солідарності в справі розвитку і динамічного зростання міжнародних обмінів, не повинні зловживати домінуючим положенням, яке вони іноді займають; вони повинні уникати свого перетворення в засоби штучного нав'язування приймаючим співтовариствам соціально-культурних моделей; в обмін на їх свободу інвестувати і торгувати, яку слід повністю визнати, вони повинні брати участь у місцевому розвитку, не допускаючи зменшення внесеного ними вкладу в економіку, в яких вони діють, внаслідок надмірної репатріації своїх прибутків або стимулювання імпорту.
6. Партнерство та встановлення збалансованих відносин між підприємствами відправляючих і приймаючих країн сприяють сталому розвитку туризму і справедливому розподілу вигод, що утворюються в результаті його зростання.

Стаття 10. Реалізація принципів Глобального етичного кодексу туризму

1. Державні і приватні учасники туристського процесу повинні співпрацювати в справі реалізації цих принципів і повинні контролювати їх ефективне застосування.
2. Учасники туристського процесу повинні визнати роль, яку відіграють міжнародні організації, в першу чергу Всесвітня туристська організація, і неурядові організації, які займаються питаннями просування та розвитку туризму, захисту прав людини та охороною навколишнього середовища і здоров'я, з урахуванням дотримання основних принципів міжнародного права.
3. Ті ж учасники туристського процесу повинні проявити намір передавати з метою примирення всі спірні питання, пов'язані із застосуванням або тлумаченням Глобального етичного кодексу туризму, неупередженому третьому органу, іменованому «Всесвітній комітет з етики туризму».

Сумська область на карті України



GREENWAYS ТА РОЗВИТОК ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Зелені шляхи / Greenways – це багатофункційні маршрути для пересування безмоторними транспортними засобами чи пішохідним способом, що проходять вздовж природних коридорів, історичних торгових шляхів, річок і закинутих залізничних колій.

Ці маршрути координуються місцевими товариствами з метою впровадження ідеї сталого туризму і пропаганди здорового способу життя.

Зелені маршрути є основою для реалізації місцевих ініціатив соціального характеру і проектів, пов'язаних з охороною природи, ландшафтів, збереженням культурної спадщини, екологічним туризмом і транспортом, що не забруднює навколишнє середовище.

Зелені шляхи відповідають потребам місцевого населення і подорожуючих, вносячи свій вклад в поживлення місцевої економіки.

Підґрунтя для розвитку:

- Екологічно-чисті і безпечні території
- Території природно-заповідного фонду (в першу чергу поряд з національними природними парками та на мальовничих ландшафтах)
- Території зі збереженою автентичною культурою
- Поряд з місцями історичної спадщини
- Транспортна доступність для відвідування
- Місцеві мешканці готові зустрічати гостей і надавати їм послуги або хочуть навчитися це робити
- Поєднання зусиль та спільний розвиток

Критерії Greenways

Інфраструктурні критерії:

- Зелений маршрут з'єднує природні та культурні пам'ятки, цікаві місця з краєзнавчої, природної, культурної, історичної та соціальної точок зору – як мінімум кожні 15 км;
- На маршруті є місця для відпочинку – як мінімум кожні 20 км;
- На маршруті знаходяться туристичні об'єкти з доступною готельною та гастрономічною базами – як мінімум кожні 30 км;
- Інформація про маршрут (у вигляді буклетів, брошур, путівників, карт і т.д.) поширюється в пунктах туристичної інформації на маршруті і в сусідніх регіонах;
- Маршрут проходить по безпечних дорогах, відокремлених від доріг для автотранспорту чи по спокійних дорогах з низькою інтенсивністю руху;
- Як мінімум 90% маршруту проходить по дорогах з ущільненим покриттям, що дозволяє пересування на велосипеді в будь-якій порі року (стосується веломаршрутів)

Функціональні критерії:

- В кожному населеному пункті/селищі і біля туристичної пам'ятки, де проходить зелений маршрут, знаходиться як мінімум одна інформаційна таблиця, яка вказує маршрут і населений пункт;
- На маршруті знаходиться як мінімум 1 пункт продажу виробів народних промислів (магазин, майстерня, галерея, т.п.);
- На маршруті знаходиться як мінімум 1 пункт дегустації страв місцевої/регіональної кухні (їжа чи напої);
- На маршруті є можливість ознайомитися/відвідати як мінімум одну місцеву ініціативу, направлену на охорону та інтерпретацію природної і культурної спадщини;
- Маршрут проходить через центр селища/населеного пункту і міста, чи туди можна легко дістатися від основної траси маршруту за допомогою позначень в вигляді відгалуження або петлі;
- На маршруті можна скористатися як мінімум однією туристичною послугою, запропонованою місцевим/регіональним туроператором.

Декларація академічної доброчесності

Я, _____,
студент/ка групи _____ Сумського національного аграрного
університету зобов'язуюсь дотримуватися принципів академічної
доброчесності під час виконання кваліфікаційної роботи. Я
поінформований(а), що у разі порушення мною академічної доброчесності під
час виконання кваліфікаційної роботи повинен/нна буду нести академічну
та/або інші види відповідальності і до мене можуть бути застосовані заходи
дисциплінарного характеру за порушення академічної доброчесності та етики
академічних взаємовідносин, в тому числі, кваліфікаційна робота може бути
анульована з наступним відрахуванням із університету.

Також усвідомлюю, що до мене у майбутньому може бути застосована
процедура позбавлення ступеня вищої освіти та відповідної кваліфікації, якщо
свідомо вчинене порушення академічної доброчесності не буде виявлено
під час перевірки кваліфікаційної роботи на наявність текстових запозичень
відповідно до встановленої в університеті процедури з використанням
ліцензованих програмних продуктів.

21.05.2024 р.
